

DUES APORTACIONS CLAU DE LOCKE

Joan Vergés Gifra

Professor de Filosofia Moral a la UdG i Director de la Càtedra Ferrater Mora

El pensament de John Locke (1632-1704) mereix ser recordat i treballat per diversos motius. Les aportacions que féu el filòsof anglès en epistemologia, per exemple, ajuden a explicar bona part del decurs que seguí l'empirisme en l'Edat Moderna. Però no són menys importants les aportacions que va fer al pensament polític. Una part destacada d'aquestes aportacions ressonen ben bé encara avui. A continuació ens agradaria destacar-ne dues: la formulació del contractualisme polític i la teoria de la propietat.

L'obra més important de Locke en pensament polític és *Assaig sobre el govern civil* que, sovint, ha estat considerat l'al·legat definitiu que justificava la Revolució de 1688 (és a dir, la revolució per la qual es van establir les bases de l'actual monarquia constitucional britànica que, al seu torn, ha inspirat tants altres països). Com és sabut, del canvi de règim que va patir Anglaterra aquell any se n'ha dit també "Revolució Gloriosa" (ep, cal no confondre-la amb "La Gloriosa" espanyola, l'aixecament revolucionari de 1868 que va suposar el final del regnat d'Isabel II) perquè, segons la historiografia oficial, va ser un canvi pacífic, sense vessament de sang. Fa poc, però, l'historiador Steve Pincus ha publicat un llibre (1688: *The First Modern Revolution*) en què qüestiona la versió oficial. Segons Pincus, el canvi de règim no va ser ni pacífic, ni ordenat, ni ràpid. De fet, segons ell, va ser molt semblant al que va succeir un segle després a França, amb la Revolució Francesa. Fou la historiografia britànica del XVIII la que "moderar" intencionadament els fets de 1688 i els va presentar en

oposició als esdeveniments francesos. La tesi de Pincus és ben interessant. Si fos certa ens ajudaria a capir millor el que va suposar que Locke publicqués *Assaig sobre el govern civil* en ple procés revolucionari. I és que, vist des d'aquesta nova perspectiva, la publicació del llibre hauria estat un atreviment força més gran del que la versió oficial ens ha fet fins ara pensar. Segons aquesta lectura (per ara, encara, controvertida), Locke hauria estat un "revolucionari" més típic del que fins ara havíem cregut. Quins aspectes de l'obra de Locke podrien ser considerats atrevits? En primer, el seu contractualisme. El contractualisme lockeà es troba als antípodes del tipus de contractualisme que trobem al *Leviatan* (1651), l'obra mitjançant la qual Thomas Hobbes (1588-1679) havia intentat demostrar que la sobirania ha de ser necessàriament de caràcter absolutista. El distanciament de Locke respecte a Hobbes és patent en tots els tres criteris que ens ajuden a marcar diferències entre contractualistes clàssics (Hobbes, Spinoza, Locke, Rousseau, Kant), a saber, (i) la descripció de l'estat de naturalesa, (ii) la cessió de drets naturals que fan els individus en signar el contracte social i (iii) el règim que resulta del contracte. L'estat de naturalesa lockeà és un "estat de perfecta llibertat" on tothom fa allò que vol amb el que té i, alhora, és un "estat d'igualtat" on "tot el poder i la jurisdicció són recíprocs i ningú no té més que els altres". Ara bé, encara que sigui un estat de llibertat, no és un "estat de llicència". L'estat de natura "té una llei natural que el governa, la qual obliga tothom". Aquesta llei, "que és la raó, ensenya a tot el gènere humà que, essent iguals i independents, ningú no ha d'atemptar contra la vida, la salut,

CONTRACTUALISME

PROPIETAT PRIVADA

RIQUESA

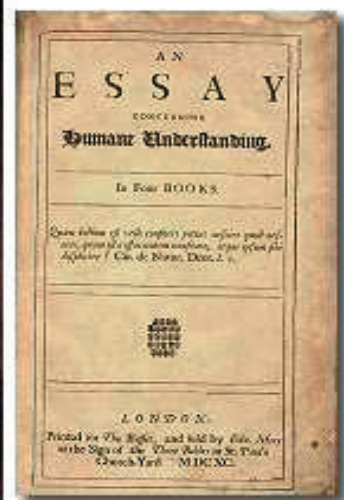

L'estat de naturalesa lockeà és un "estat de perfecta llibertat" on tothom fa allò que vol amb el que té i, alhora, és un "estat d'igualtat" on "tot el poder i la jurisdicció són recíprocs i ningú no té més que els altres".

la llibertat ni les possessions d'un altre". Tothom té l'obligació de complir aquesta llei natural i el dret de fer-la complir castigant-ne els infractors, a banda és clar del dret d'autodefensar-se. Aquell que intenta prendre'm allò que és meu (especialment la llibertat, que és "el fonament de totes les altres coses") entra en estat de guerra amb mi. Ara bé, l'estat de naturalesa és ben diferent d'un estat de guerra, si bé "alguns homes [és a dir, Hobbes] els han confosos". Segons Hobbes, recordem, l'estat de naturalesa era sinònim de guerra de tots contra tots, misèria i por. Per Locke, en canvi, l'estat de naturalesa no és un estat lamentable en absolut. Consisteix tan sols en una forma de "convivència dels homes d'acord amb la raó sense cap senyor comú a la Terra amb autoritat per a jutjar-los". El que caracteritza l'estat de naturalesa no és la guerra, sinó la manca d'un jutge comú. El problema és que, malgrat que els homes han estat creats per Déu amb una forta inclinació "a viure en societat", en l'estat de natura cadascú és jutge de la llei natural. I això provoca conflictes en el sentit de trobar-se amb aplicacions inadequades o controvertides de la llei. L'agrupació i la generació de la societat civil respon a aquest propòsit: resoldre les disputes sobre què demana la llei natural. Si l'home és tan lliure en l'estat de naturalesa, es pregunta Locke, per què en surt? "La resposta és òbvia: Per molts drets que tingui en l'estat de natura, el gaudiment li'n resulta molt incert, i exposat constantment a la invasió forana". En l'estat de naturalesa hi ha tres deficiències: manca una llei establerta, fixada i coneguda; manca un jutge reconegut i imparcial; manca un poder per a fer valer la sentència justa. Per superar aquestes deficiències els homes es constitueixen en societat civil. Com es constitueix la societat civil? Es constitueix quan "cada un dels seus membres renuncia a aquell poder natural [el poder de judicar i castigar infraccions de la llei natural] i el deixa

en mans de la comunitat". A partir d'aleshores cada home s'imposa l'obligació de sotmetre's al determini de la majoria. La societat civil, doncs, es forma mitjançant "el consentiment de qualsevol nombre d'homes lliures capaços de formar una majoria". Aquest consentiment consisteix en una renúncia doble respecte als dos poders naturals que té l'home en l'estat de naturalesa. D'una banda, renuncia a "fer tot allò que cregui convenient per a la salvaguarda pròpia i la dels altres, dins els límits permesos per la llei natural". D'aquí en resulta el poder legislatiu. De l'altra, renuncia a poder castigar els crims contra la llei natural. D'aquí en resulta el poder executiu. L'únic que obliga un individu a obeir un sobirà és el consentiment. Però de quina manera es dona aquest consentiment? Locke recorda que n'hi ha de dos tipus: el consentiment exprés i el consentiment tàcit. L'exprés obliga per la paraula donada, evidentment. El problema és el consentiment tàcit. I aquí Locke sosté que "tot home que posseeixi o gaudeixi de qualsevol part del domini d'un govern ha de donar, per aquest sol fet, el seu consentiment tàcit i resta obligat, des d'aquest moment, a obeir les lleis d'aquell govern, mentre duri el seu gaudiment... El consentiment tàcit, de fet, resulta del simple fet de viure dins del territori d'un determinat govern". És a dir, l'obligació d'acatar el govern resulta del consentiment tàcit que

resulta del gaudiment dels beneficis de l'existència del govern. Tanmateix, el que converteix algú en membre o súbdit de la societat civil és el "compromís positiu, promesa expressa i pacte". Així doncs, l'origen de la formació de la societat civil ens n'explica l'objectiu i els límits del govern. La societat civil respon a l'objectiu de viure en pau i gaudir de les propietats. Locke distingeix tres menes de poders: el legislatiu, l'executiu (s'ocupa d'executar les lleis), el federatiu (relació amb altres estats). El legislatiu és el suprem, si bé no cal que estigui funcionant permanentment (pensem que en l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna els parlaments havien de ser convocats pel rei). Tanmateix, el poder legislatiu té uns límits. En primer lloc, no pot ser absolutament arbitrari damunt la vida i la fortuna de les persones. La llei natural no perd vigència en la societat, al contrari. Les normes positives s'han d'ajustar-hi. En segon lloc, no pot governar "mitjançant decrets extemporanis i arbitraris" sinó que ha de promulgar lleis fixes i jutges reconeguts i autoritzats. En tercer lloc, no pot prendre a ningú cap part de la seva propietat sense consentiment. Així mateix, per aplicar impostos cal el consentiment del poble. Finalment, no pot transferir el poder de promulgar lleis a ningú més. Perquè el poder que té és "delegat pel poble". Notem, doncs, la diferència del pensament de Locke amb el de

Hobbes. De fet, contra ell van adreçades les paraules de Locke quan diu “que els monarques absoluts no són més que homes” i que és millor quedar-se en l’estat de naturalesa que no pas viure en un règim absolutista. El pacte social seria absurd si el que en resultés fos el govern tirànic d’un sol home. De fet, “l’ús de la força damunt del poble, sense autorització i traint la confiança atorgada situa aquell que així procedeix en estat de guerra amb el poble, el qual té potestat per a reinstaurar el legislatiu en l’exercici del poder”, si cal per la força. És a dir, Locke justifica el dret a la rebel·lió contra un governant injust i tirànic que no respecta la finalitat de la societat civil. Els ciutadans de les tretze colònies nord-americanes van tenir molt present aquesta tesi lockeana quan van decidir rebel·lar-se contra el rei Jordi III i emprendre el camí de la independència

En el capítol V (“De la propietat”) de l’*Assaig sobre el govern civil* trobem una concepció ben original i influent sobre la propietat. Una concepció que vincula la propietat privada a un dret natural. És a dir, un dret que existeix fins i tot quan no hi ha societat civil. Si llegim ordenadament el text ens adonarem que Locke hi formula dues preguntes, en realitat. En primer lloc una pregunta per la propietat privada (Com és que si Déu va donar la terra i tot el que la terra conté a tots els homes, hi hagi propietat privada?). En segon lloc, una pregunta per la riquesa (Com és que uns acaben tenint molt més que uns altres?). Locke respon la primera pregunta amb una teoria de l’apropiació i respon la segona amb una teoria del valor. Vegem-les per ordre. Déu va donar la terra a tots els homes. Però el treball d’un home, allò que fa, és només seu. Hom s’apropia d’allò que inicialment és comú mitjançant el treball, barrejant la cosa apropiada amb allò que és pròpiament seu. Qui recull glans o pomes per menjar-se-les, per exemple, en el moment de recollir-les se les fa seves. Ara bé perquè l’apropiació de coses inicialment comunes sigui adequada cal que es respectin dues condicions. Primer, cal que “sempre en quedin suficients i de la mateixa qualitat per a la resta de la comunitat”. Segon, cal que hom no acapari més del que pot conservar, perquè en pugui fruir “abans no es faci malbé”. La idea és que quan hom pren quelcom que no és de ningú sinó de tothom, no fa mal a ningú si en deixa prou i d’igual qualitat per a l’altra gent i no n’acapara més de la que pot fruir. Déu va donar el món als homes “perquè en facin ús els industrials i els racionals”. Com que en virtut de la condició humana cal treballar per a sobreviure, hi haurà necessàriament propietat privada, perquè el treball genera propietat privada.

Les coses tenen valor intrínsec d’acord amb la seva utilitat “per a la vida d’un home”. Ara bé, el treball modifica el valor intrínsec de les coses en el sentit que el pot incrementar. Un rei a Amèrica menja i viu pitjor que un jornalero a Anglaterra. Un acre de terra treballada produeix molt més que un

acre de terra no treballada. Per tant, “el treball estableix el valor de les coses”. I com hem dit, hom té dret a treballar i a fer-se amb tantes coses com pugui conservar i fer-ne ús. Ara bé, una manera de fer ús de les coses és canviar-les per unes altres coses. Una forma de treball, podríem dir, és el canvi. El pas de la propietat limitada a la fruïció a la propietat il·limitada es produeix perquè hom pot canviar allò que té un valor intrínsec (en termes d’utilitat) per allò que té un valor convingut (tàcitament i voluntàriament) però no es fa malbé. És a dir, l’or i els metalls preciosos. Canviar una cosa per un tros de metall que atreu no és violar el dret de ningú. I fer-lo servir per apropiarse de coses, tampoc. D’aquesta manera aparegué el diner. Hom té dret a posseir diners d’acord amb els mateixos principis d’apropiació que qualsevol altra cosa: el treball (en aquest cas, entès en termes de l’activitat de canviar). Però els diners no es fan malbé. Per tant, hom en pot tenir tants com vulgui. És d’aquesta manera com acaben apareixent “propietats desproporcionades i desiguals a la Terra”. És a dir, la riquesa. El que és important per Locke és que aquest tipus d’apropiació il·limitada es fa “fora dels límits de la societat i sense cap pacte, només a costa d’atribuir un valor a l’or i a la plata i d’avenir-se tàcitament a l’ús del diner”. Hom pot justificar la propietat privada il·limitada d’acord amb la conducta natural (no política) dels individus que actuen en el mercat. No cal que hi hagi intervenció política, ni per justificar la propietat privada ni per fer funcionar adequadament —d’acord amb el dret natural— el mercat. La teoria de la propietat privada de Locke serà enormement influent en la posteritat: en la tradició liberal, primer; en els economistes clàssics, posteriorment, i finalment en l’anomenat neoliberalisme. Tots aquests corrents en reconeixen el deute. Tanmateix, també serà evident la influència de Locke —indirecte, si es vol, via economistes clàssics— en els detractors del liberalisme econòmic, especialment en el socialisme d’arrel marxista. El socialisme marxista també té com a premissa fonamental que allò que dóna valor a una cosa és el treball. Ara bé, al mateix temps sosté una perspectiva holista de la producció: tothom contribueix d’alguna manera en el procés de producció dels béns; per tant, és impossible de determinar a qui corresponen. Corresponen a tothom en alguna mesura. Per tant, no és legítima la propietat privada.